

О.М. Веремейчик, О.М. Бондар

ДОСЛІДЖЕННЯ КАМ'ЯНИЦІ П. ПОЛУБОТКА В ЛЮБЕЧІ

In 2009, the Lyubech Archaeological Expedition of the T. H. Shevchenko Chernihiv State Pedagogical University worked in Lyubech of Chernihiv Oblast. Archaeological research was conducted in the area of restoration of the 18th c. house. The layers from the 12th to 20th centuries were uncovered in the trenches around the building. As a result of archaeological works the building horizons of house (the beginning of 18th c., the end of the 19th c., and the middle of the 20th c.) were recorded.

Любецька експедиція Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка протягом червня—липня 2009 р. провела дослідження в зоні відбудови кам'яниці П. Полуботка в смт Любеч на території комунального закладу — Історико-археологічного музейного комплексу «Древній Любеч» (Ріпкинський р-н Чернігівської обл.).

Кам'яниця — пам'ятка мурованої цивільної архітектури першої половини XVIII ст. — розташована у центральній частині Любеча, на краю корінної тераси лівого берега Дніпра. Орієнтована за лінією північ—південь, зовнішні розміри 11,7 × 8,6 м. Вважається, що її збудували на замовлення гетьмана І. Мазепи, а з 1709 р. вона входила до маєтку чернігівського полковника П. Полуботка. У другій половині XVIII ст. кам'яниця перейшла до родини Милорадовичів. Ця одноповерхова будівля з підвалом мала господарське призначення, оскільки опалювального пристрою в ній не було.

Верхня її частина складалася з квадратного в плані приміщення та сіней. Спочатку входило до будівлі й підвалу розташовувалися з північного боку. Збереглося зображення кам'яниці на малюнку художника О. Сластіона 1895 р. та фото початку 1930-х рр. П. Жолтовського.

Навколо кам'яниці закладено чотири траншеї загальною площею 102 м² (рис. 1). У них під потужним завалом руйнації, що складався з численних уламків різночасової цегли, та відкладами ХХ ст. на ділянках, не пошкодже-

них перекопами, виявлено шари, пов'язані з будівництвом першої половини XVIII ст., — цем'янкового розчину, на якому складена кам'яниця, та сірі різних відтінків з вкрапленнями розчину та дрібних фрагментів цегли XVIII ст. Досліджено фундаменти XVIII ст., прослідковано елементи реставрації кінця XIX ст. та деталі перебудови середини ХХ ст. З західного, східного та північного боків фундамент кам'яниці побудований впритул до стін котловану. З південного боку котлован був значно більшим за муровану будівлю, і його край не увійшов у межі дослідженої ділянки. Після зведення фундаменту котлован був засипаний материковим суглинком з вкрапленнями глини, в якому знайдені дрібні уламки цегли та фрагменти керамічного декоративного оздоблення кам'яниці XVIII ст. У засипці котлована зафіксовані також нечисленні фрагменти кераміки Х ст. та пірофілітове пряслице.

Котлован заглиблений у материк на 2,40 м від сучасної поверхні і на 2,00—2,15 м від цеглин цоколя кам'яниці, які маркують денну поверхню XVIII ст. На цегляній поверхні фундаменту зі східного, західного та північного боків зафіксований цем'янковий розчин, який на окремих ділянках зберігся частково. З південного боку слідів розчину не було, що дозволило детально дослідити мурування фундаменту. Оскільки кам'яниця побудована на краю тераси (від сучасного краю за 6—8 м), напевно, вже під час будівництва спостерігалось просідання ґрунту в котловані у бік тераси (з західного боку). Через це саме з цієї сторони зафіксовано більшу глибину фундаменту (2,15 м від цоколя), ніж зі східної (2,0 м), і елементи його вирівнювання з розколотих у довжину цеглин у нижній частині підмурка. Зовнішній ряд фундаменту викладений почергово ложковою

Рис. 1. Любеч, кам'яниця П. Полуботка. Вигляд з південного сходу

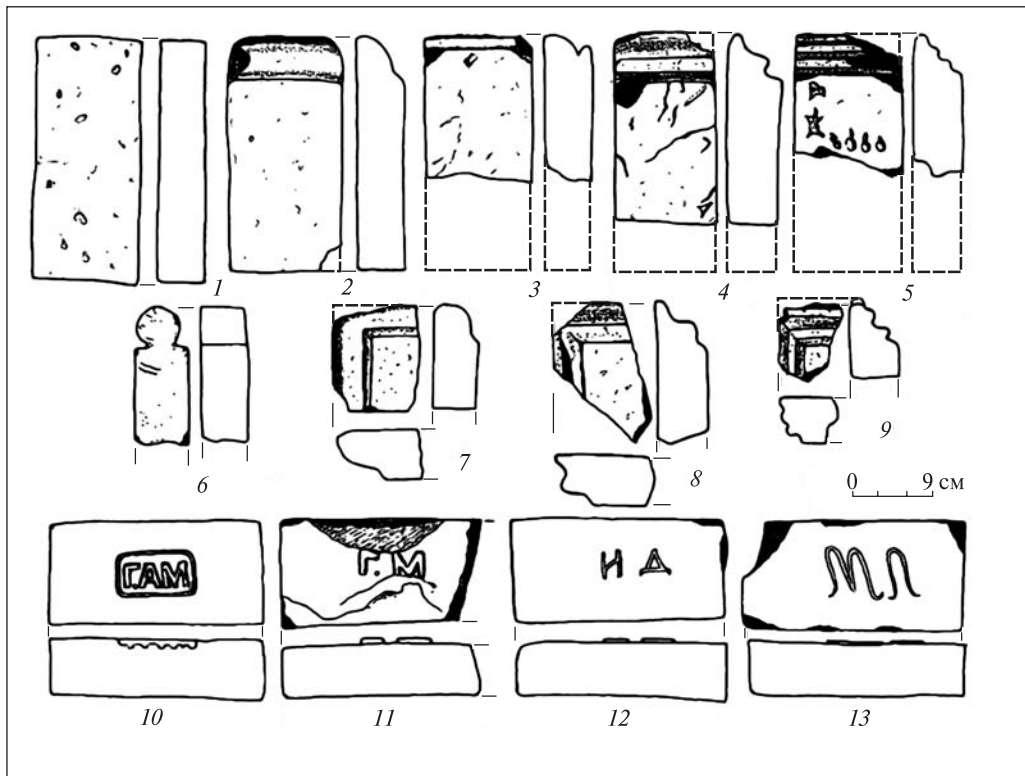

Рис. 2. Будівельний матеріал з кам'яниці: 1–9 — цегла XVIII ст., 10–13 — цегла XIX ст.

(ряд) та тичковою (два ряди) кладкою. Лише в місті вирівнювання кладки спостерігається підряд два ряди ложкової кладки.

У стінах будівлі та в шарі руйнації виявлено численний будівельний матеріал XVIII ст., який складався з прямокутної цегли теракотового кольору різних відтінків розмірами 28,0–29,0 × 13,0–13,5 × 6,0–6,5 см, а також лекальної з різними типами профілювання зовнішнього краю (рис. 2, 1–9).

Наприкінці XIX ст. кам'яницю реставрували, біля вікон у підвал (одного з західного боку

і двох зі східного) зробили приямки (збереглося по одному з різних боків), а з північного боку біля входів до верхнього приміщення та підвалу прибудували ганок. Одним боком ганок був поставлений на цоколь XVIII ст., іншим — на культурний шар, тож з часом він просів у північному напрямку. Добудовані частини складені на цементному розчині з цілої та фрагментованої цегли XVIII і XIX ст. На деякій цеглі XIX ст. є клейма «Г.А.М.», «Г.М.», «ИД», «МЛ» (рис. 2, 10–13). Цеглу з клеймом «Г.А.М.» і, ймовірно, «Г.М.», що знайдена у всіх реставрованих частинах будівлі,

можна пов'язати з ім'ям Григорія Олександровича Милорадовича (1839—1905), на території садиби якого і знаходилася кам'яниця.

Протягом середини 30-х — початку 60-х рр. XX ст. приміщення кам'яниці пристосували під маслозавод. Для зручності одне з вікон зі східного боку розширили й перетворили на вхід до підвалу, до якого прибудували чотири сходинки з будівельного матеріалу XVIII ст., ймовірно, з розібраної для входу стіни. З південного та західного боків виявлено цегляні та бетонні прибудови середини XX ст.

У траншеї 1 (зі східного боку) за 1,0 м від мурованої стіни частково досліджено котлован будівлі 1 XVIII ст. (довжина 7,6 м, глибина 2,6 м від сучасної поверхні) підпрямокутної форми, розташований паралельно до кам'яниці. У будові виявлені стовпові ями.

Біля північно-східного рогу кам'яниці частково зафіксовано залишки будівлі 2 XVII—XVIII ст. та будівлі 3 XII—XIII ст. У траншеї 3 (з західного боку) відкрито безінвентарне по-

ховання, від якого лишилися тазові кістки та нижні хребці. Верхня частина пошкоджена під час будівництва кам'яниці, нижня — перекопом XX ст. З огляду на вцілілу частину, похований лежав випростано на спині головою на північний схід.

У серпні 2009 р. проведені розвідкові роботи на території Мезинського національного природного парку біля с. Радичів Коропського р-ну Чернігівської обл. Обстежено городище Міщанське, розташоване за південно-східною околицею села. На ньому закладено шурф 2 × 2 м, в якому виявлені пряслице та численні фрагменти ліпної кераміки юхнівської культури та окремі фрагменти кружальної XII—XIII ст.

На південно-західній околиці с. Радичів в уроч. Новий Міст виявлено багатшарове поселення. Воно займає підвищення в місці злиття струмка Восковаха (правий доплив Десни) з іншим струмком. Підйомний матеріал представлений дрібними фрагментами ліпної кераміки та кружальної XII—XIII ст.

